

Šída, Petr

Střední fáze kultury s lineární keramikou

In: Šída, Petr. *Využívání kamenné suroviny v mladší a pozdní době kamenné : dílenské areály v oblasti horního Pojizeří*. Klápště, Jan (editor); Měřínský, Zdeněk (editor). Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou, 2007, pp. 56-60

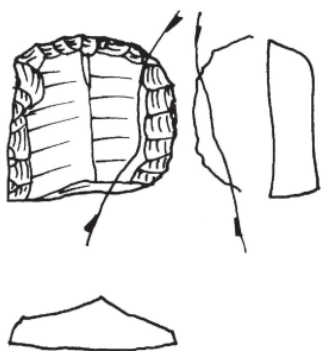
ISBN 9788073082079

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/127415>

Access Date: 11. 03. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

VII. STŘEDNÍ FÁZE KULTURY S LINEÁRNÍ KERAMIKOU

Pro střední fázi kultury s keramikou lineární opět nemůžeme v oblasti pracovat s jiným souborem, než z Turnova – Maškových zahrad. Ač všude v pravobřežním okolí Jizery u Turnova známe ze sběrů lokality lineární kultury, nemůžeme jim zatím přiřadit dobře definované soubory kamenné industrie. Střední fáze kultury je v Turnově – Maškových zahradách zastoupena ještě slaběji než předcházející. Můžeme jí přiřadit s jistotou dva dlouhé domy. Slabší zastoupení mezi štípanou industrií je zčásti způsobeno i tím, že v některých případech nejsme schopni odlišit starší intruze, takže industrii, která by měla nejspíše patřit tomuto období, hodnotíme jako industrii buď kultury s lineární keramikou obecně, či dokonce jako industrii neolitickou bez rozlišení (*viz kapitoly Kultura s keramikou lineární a Nerozlišený neolit*). Kolekce kamenné industrie středolineárního stáří z lokality je zastoupena 53 artefakty (*el. příloha 5*). Hodnocena byla z prostorových důvodů pouze složka štípaná a broušená industrie (*Šída v tisku 1*).

VII.1. Surovinová skladba

Jak vidíme z *tabulky 7.1.*, je surovinová skladba středolineárního souboru velice jednoduchá. Zcela převažuje silicit (44 kusů, 83 %). Amfibolové horniny se na souboru podílejí celkem 7 kusy (13,2 %) a 2 kusy byly určeny pouze jako pro přepálení neurčený silicit (3,8 %). Fragmentární původ jsme mohli určit u 35 artefaktů (66 %), 17 artefaktů pochází z hlízy (32,1 %) a 1 artefakt má původ ve valounovém modu suroviny (1,9 %) (*Tab. 7.1.*).

Podívejme se nyní blíže na původ silicitu. Prostudujeme-li složení námi zkoumaného souboru, zjistíme, že v ledovcových sedimentech má jistě původ 8 artefaktů ze silicitů (15,1 % souboru, 18,2 % silicitů). Artefaktů, na kterých nemůžeme sledovat žádné známky původu v ledovcových sedimentech, je celkem 36 (67,9 % souboru, 81,8 % silicitů), což je pře-

važující množství. Sledujeme-li však ještě zjištěný stav (modus) suroviny, situace se změní. Poměr hlíza versus fragment je u silicitů z ledovcových sedimentů 4 ku 4, v případě ostatních silicitů 12 ku 24. Přepočítáme-li druhý poměr tak, aby byl stejný (podle zákonitosti náhodného výběru by stejný měl být – oba typy se neliší co do velikostí ani vlastností), pak dostaneme poměr 12 artefaktů z fragmentu ku 12 artefaktům z hlízy. Ostatní artefakty z fragmentů mohly vzniknout buď ze suroviny se stopami ledovcového transportu, či bez nich, což nejsme schopni rozhodnout. Vidíme tak, že poměr surovina pocházející z ledovcových sedimentů versus surovina bez známek ledovcového transportu je 8 ku 24 (1:3).

surovina	fragment	hlíza	valoun	celkem	%
amfibolový rohovec	6		1	7	13,2
morénový silicit		2		2	3,8
silicit	28	14		42	79,2
neurčený silicit	1	1		2	3,8
celkem	35	17	1	53	100
%	66,0	32,1	1,9	100	

Tab. 7.1. Turnov – Maškovy zahrady. Zastoupení surovin a zjištěný stav suroviny ve středolineární kolekci.

Tab. 7.1. Turnov – Maškovy zahrady. Representation of raw materials and state of raw material in assemblage of middle phase of the Linear Pottery culture.

Tento poměr oproti předchozí skupině industrie datované do starší fáze kultury s keramikou lineární již zcela neodpovídá poměru porušené a neporušené kůry hlíz prošlých ledovcovým transportem. Domnívám se však, že je zkrácen malým počtem industrie, který je na hranici statistické vyhodnotitelnosti. Původ silicitové suroviny můžeme nejspíše hledat opět v ledovcových sedimentech na sever od našich pohraničních hor (SGS). Menší poměr artefaktů bez kůry proti artefaktům kůru nesoucím ukazuje na určitý zvláštní způsob nakládání se surovinou v rámci sídliště (*viz níže*) (*Tab. 7.1.-7.2.*).

	fragment	hlíza	hlíza/fragment	celkem
morénový silicít	-	2		2
silicít s patinou	4	2	50	6
celkem	4	4	100	8
silicít ostatní	24	12	50	36
neurčený silicít	-	-	-	2
celkem	-	-	-	38
přepočten poměru	12	12	100	24

Tab. 7.2. Turnov – Maškovy zahrady. Poměr mezi silicity pocházejícími z morén či glaciáluálních uloženin a silicity nenesoucími znaky morénového transportu.

Tab. 7.2. Turnov – Maškovy zahrady. Rate between silicities from glaciogenic sediments and silicities without track of glaciogenic transport.

Všech 7 artefaktů z amfibolové horniny bylo detailně zkoumáno RNDr. V. Šreinem. Celkem 5 bylo určeno jako celistvý či jemně páskovaný typ. Zbývající dva jako hrubě páskované variety s živicí a jeden i žilkami křemene. Původ celistvých a jemně páskovaných amfibolových rohvců je jistě na lokalitě Jistebsko, původ ostatních artefaktů nemůžeme bez podrobnějšího výzkumu určit.

Co se týče původu surovin, je obraz, který poskytuje středolineární kolekce, ještě jednodušší, než v předcházejícím období. Původ silicítů můžeme hledat nejspíše v glacienních a glaciáluálních sedimentech severně od pohraničních hor (46 artefaktů, 86,8 % kolekce). Původ většiny amfibolových rohvců (5 kusů, 9,4 % kolekce, 71,4 % amfibolových rohvců) je na lokalitě Jistebsko v Jizerských horách, původ zbylých dvou kusů vyrobených z amfibolové horniny se nepodařilo zjistit (3,8 % kolekce, 28,6 % amfibolových rohvců). Celkově na lokalitě v období střední fáze kultury s keramikou lineární výrazně převládají suroviny transportované ze střední až velké vzdálenosti.

VII.2. Kvantitativní a kvalitativní analýza

Přehled typového a surovinového zastoupení v kolekci podává *tabulka 7.3*. Nejčastěji zastoupeným artefaktem jsou čepele a úštěpy (12 kusů, 22,6 % kolekce). Celkem 8 čepelí se v kolekci nachází bez další úpravy (15,1 % kolekce, 66,7 % čepelí). Dvě čepele nesou laterální retuš (3,8 % kolekce, 16,7 % čepelí) a po jedné zde můžeme nalézt čepel s leskem a čepel s šikmou terminální retuší (1,9 % kolekce, 8,3 % čepelí). Tyto čepele souvisejí se zemědělskou produkcí na sídlišti (čepel s leskem byla použita jako srpový nůž). Čepele představují polotovary k výrobě dalších nástrojů, ale i nástroje samé. Zajímavá je nepřítomnost čepelí z hrany jádra (nalezneme zde pouze jeden amorfní zlomek z hrany jádra).

typ	amfibolový rohovec	morénový silicít	silicít	neurčený silicít	celkem	%
amorfní zlomek	1		8	1	10	18,9
amorfní zlomek z hrany jádra preparační			1		1	1,9
broušený nástroj	1				1	1,9
čepel			7	1	8	15,1
čepel s laterální retuší			2		2	3,8
čepel s leskem			1		1	1,9
čepel s šikmou terminální retuší			1		1	1,9
čepelové jádro			1		1	1,9
jádro		1	1		2	3,8
oblé drasadlo			1		1	1,9
otloukač/jádro			1		1	1,9
polotovar	1				1	1,9
rydlo			1		1	1,9
sekera	2				2	3,8
škrabadlo			1		1	1,9
trapéz			1		1	1,9
úhlové drasadlo			1		1	1,9
úštěp			12		12	22,6
vrták		1	1		2	3,8
vrub			1		1	1,9
vývrtek	1				1	1,9
vývrtek-amorfní zlomek	1				1	1,9
celkem	7	2	42	2	53	100
%	13,2	3,8	79,2	3,8	100	

Tab. 7.3. Turnov – Maškovy zahrady. Zastoupení typů v kolekci datované do střední fáze kultury s keramikou lineární.

Tab. 7.3. Turnov – Maškovy zahrady. Typological structure of assemblage of middle phase of the Linear Pottery culture.

Další co do četnosti artefaktů nejpočetnější skupinou jsou amorfní zlomky. Ty jsou doloženy 11 kusy (20,8 % kolekce). Jeden amorfní zlomek dokládá změnu orientace jádra při těžbě. Celkově jde o odpad při výrobě kamenné štípané industrie.

Jádra jsou doložena celkem 4 kusy (7,5 % kolekce). Jedná se o jedno jádro čepelové (1,9 % kolekce, 25 % jader), dvě nerozlišená jádra (3,8 % kolekce, 50 % jader) a jedno jádro (1,9 % kolekce, 25 % jader) druhotně použité jako otloukač (či křesadlo). Jádra dokládají omezenou výrobu čepelí na lokalitě (v celém souboru převažují reziduální formy). Další skupinou podle četnosti jsou broušené nástroje (3 kusy, 5,7 % kolekce). Můžeme je rozdělit na dvě (3,8 % kolekce, 66,7 % broušené industrie) sekery a jeden (1,9 % kolekce, 33,3 % broušené industrie) neurčený broušený nástroj (fragment). Broušená industrie zapadá do běžného rámce materiálu na neolitickém sídlišti.

Následující tři skupiny jsou doloženy již pouze dvěma artefakty (3,7 % kolekce). Jedná se o drasadla, vrták a vývrtky. Drasadlo i vrták je běžným nástrojem sloužícím k pracovním činnostem na sídlišti. Vývrtky dokládají vrtání kamenné industrie v prostředí sídliš-

tě. Ostatní artefakty jsou v kolekci zastoupeny již pouze jedním kusem (1,9 % kolekce). Jedná se o otloukač, polotovar, rydlo, škrabadlo, trapéz a vrub. Otloukač souvisí s výrobou kamenné štípané industrie. Polotovar dokládá práci s industrií broušenou (konkrétně dokončování). Rydlo, škrabadlo a vrub jsou běžné pracovní nástroje nalézané na sídlišti a mající mnohé funkce. Trapéz může mít také různé funkce, nejčastěji je zmiňován jako hrot šípů.

Poměr artefaktů ze silicitů bez kůry a s kůrou je v této fázi 1,9:1 a je tak srovnatelný s dílenskou lokalitou v Ohrazenicích (Šída 2001a, b; 2004b). To hovoří pro to, že na lokalitě byla zpracovávána surovina buď ve formě hlízy, nebo málo upraveného jádra (zde je ovšem problematický malý počet industrie a její ovlivnění intruzí, díky kterému je část hodnocena pod odlišnou datací – viz kapitola IX a zde uváděný výrobní areál v objektu 753, který nejspíše patří právě našemu období). Poměr fragmentů čepelí je výrazně nevyrovnaný ve prospěch fragmentu čepel B. To by samo o sobě svědčilo o transportu čepelí na lokalitu. Bohužel však máme tak málo materiálu, že je v tomto případě statisticky neprůkazný (9 kusů čepelí a celkem 12 artefaktů z čepelí včetně čepelí). Bohužel se zde negativně projevuje neúplnost souboru, který byl ovlivněn intruzemi (Tab. 7.4.).

fragment čepel	čepel	všechny artefakty z čepelí	opotřebené	neopotřebené
A	4	5	3	2
B	6	10	5	5
C	1	2	1	1

Tab. 7.4. Turnov – Maškovy zahrady. Zastoupení fragmentů čepelí spolu s nástroji vyrobenými z čepelí a jejich opotřebení v kolekci datované do období střední fáze kultury s keramikou lineární.

Tab. 7.4. Turnov – Maškovy zahrady. Representation of blade fragments together with types made on blade fragments and use traces in assemblage of middle phase of the Linear Pottery culture.

Dalším sledovaným znakem je opotřebení hran (Tab. 7.4.-7.6). Nejdříve se budeme věnovat fragmentům čepelí a nástrojům na nich vyrobeným (Tab. 7.5.). Nejméně stop opotřebení nesou hrany fragmentů typu C (žádný artefakt nevykazuje opotřebení). Více jsou opotřebené fragmenty obsahující střední část čepel (AB, B a BC; u AB je opotřebení rovno 50 %, u B 42,9 % a u BC 100 %). V případě fragmentů A je opotřebení rovno 66,7 %, což je číslo značně vysoké, musíme však konstatovat, že celkový počet čepelí je tak malý, že i zde narážíme na problémy se statistickou průkazností souboru. Můžeme však potvrdit, že tendence častější přítomnosti opotřebení hran u fragmentů ze střední části čepelí je i ve skupině středolíněárních artefaktů zřejmá.

V celém souboru vykazuje opotřebené hrany celkem 15 artefaktů (28,3 % kolekce). Nejvíce opotře-

bované hrany vykazují čepel (od 100 do 75 % v jednotlivých skupinách), za nimi následují sekery (50 %) a úštěpy (33,3 %). Žádná jiná skupina opotřebení hran nevykazuje (Tab. 7.6.).

Počet přepálených artefaktů dosahuje 4 kusů (7,5 % kolekce). Přepálené artefakty se vyskytují po dvou ve dvou objektech (sídlíštní jámy). V jednom případě dosahuje počet přepálených artefaktů v objektu 20 % celkového množství industrie, ve druhém 9,5 % (Tab. 7.7.).

fragment čepel	opotřebení hran			%
	ne	ano	celkem	
A	1	2	3	66,7
AB	1	1	2	50
B	4	3	7	42,9
BC		1	1	100
C	1		1	0
ostatní	31	8	39	20,5
celkem	38	15	53	28,3
%	71,7	28,3	100	

Tab. 7.5. Turnov – Maškovy zahrady. Přehled opotřebení fragmentů čepelí ve střední fázi kultury s keramikou lineární.

Tab. 7.5. Turnov – Maškovy zahrady. Use traces on blade fragments in assemblage of middle phase of the Linear Pottery culture.

typ	opotřebení hran			%
	ne	ano	celkem	
amorfní zlomek	10		10	0
amorfní zlomek z hrany jádra preparační	1		1	0
broušený nástroj	1		1	0
čepel	2	6	8	75
čepel s laterální retuší		2	2	100
čepel s leskem		1	1	100
čepel s šikmou terminální retuší		1	1	100
čepelové jádro	1		1	0
jádro	2		2	0
oblé drasadlo	1		1	0
otloukač/jádro	1		1	0
polotovar	1		1	0
rydlo	1		1	0
sekera	1	1	2	50
škrabadlo	1		1	0
trapéz	1		1	0
úhlové drasadlo	1		1	0
úštěp	8	4	12	33,3
vrták	2		2	0
vrub	1		1	0
vývrtek	1		1	0
vývrtek-amorfní zlomek	1		1	0
celkem	38	15	53	28,3

Tab. 7.6. Turnov – Maškovy zahrady. Přehled opotřebení hran typů zastoupených v kolekci střední fáze kultury s keramikou lineární.

Tab. 7.6. Turnov – Maškovy zahrady. Use traces on technotypes in assemblage of middle phase of the Linear Pottery culture.

objekt	ne	ano	celkem	%	typ objektu
E 858/01	1		1	0	sídlíšní jáma
E 928/01	19	2	21	9,5	sídlíšní jáma
E 972/01	2		2	0	kulová/sloupová jáma
E 1001/01	8	2	10	20	sídlíšní jáma
E 1287/01	2		2	0	sídlíšní jáma
E 1288/01	16		16	0	hliník
E 1467/01	1		1	0	kulová jamka
celkem	49	4	53	7,5	

Tab. 7.7. Turnov – Maškovy zahrady. Přehled výskytu přepálených artefaktů v kolekci střední fáze kultury s keramikou lineární.

Tab. 7.7. Turnov – Maškovy zahrady. Burnt artefacts in assemblage of middle phase of the Linear Pottery culture.

VII.3. Prostorová analýza rozptylu artefaktů

Rozptyl industrie zařaditelné do střední fáze kultury s keramikou lineární můžeme sledovat na obrázku 26. I zde můžeme vydělit dva areály, kde se kumulace industrie projevuje. Oba se shodují s prostorem před dlouhým domem, který je považován za pracovní prostor (od západu je označme 1 a 2). Přehled zastoupení industrie v jednotlivých objektech a areálech podává tabulka 7.8.

objekt	celkem	%	typ objektu	areál
E 858/01	1	1,9	sídlíšní jáma	?
E 928/01	21	39,6	sídlíšní jáma	2
E 972/01	2	3,8	kulová/sloupová jáma	2?
E 1001/01	10	18,9	sídlíšní jáma	?
E 1287/01	2	3,8	sídlíšní jáma	1?
E 1288/01	16	30,2	hliník	1
E 1467/01	1	1,9	kulová jamka	1?
celkem	53	100		

Tab. 7.8. Turnov – Maškovy zahrady. Přehled rozptylu artefaktů středolineárního stáří na ploše.

Tab. 7.8. Turnov – Maškovy zahrady. Spatial distribution of artefacts of assemblage of middle phase of the Linear Pottery culture

Z tabulky 7.8. je patrné, že industrie se kumuluje v sídlíšních jamách, dvou kulových jamkách a jednom hliníku. Na areál 1 připadá celkem 19 artefaktů (35,8 % souboru), na areál 2 pak 23 artefaktů (43,4 % souboru).

Nejvíce artefaktů dokládá výrobu štípané industrie. Ta je doložena přítomností úštěpů, amorfních zlomků a jader. Všechny tyto skupiny se v obou areálech vyskytují rovnoměrně a největší výskyt spadají právě sem. Výjimku tvoří jádra, jejichž nejvyšší počet se nenachází zde, ale v objektu 1001 na J periferii. S výrobou souvisí i otloukač, který byl nalezen v areálu 2. S výrobou štípané indu-

strie, ale i s dalšími činnostmi (např. řezání) souvisí čepele. Opětovně je můžeme nalézt v obou areálech a to ve srovnatelném zastoupení. S přípravou specializovaných čepelí sloužících k zasazení do srpu souvisejí upravené čepele. Opět je můžeme nalézt v obou areálech (v areálu 1 se nalézají dvě a v areálu 2 se nachází jedna). Čepel s leskem pochází pouze z areálu 2. Doklad vrtání kamenné industrie můžeme v podobě vývrtku nalézt v areálu 1. Další vývrtek pochází z objektu mimo areály na severním okraji dlouhého domu přiléhajícího k areálu 2. Broušené nástroje pocházejí především z objektu 1001 na J okraji plochy (2 kusy), jeden byl nalezen uvnitř areálu 2. Jeden nalezený polotovár broušeného nástroje pochází z areálu 1. Ostatní nástroje, dokládající široké spektrum činností na sídlíšti, jsou rovnoměrně rozděleny mezi oba areály (po třech). Přepálené artefakty pocházejí z jednoho objektu v areálu 2 a z objektu 1001 na periferii zkoumané plochy (v obou případech se jedná o dva

Fig. 26. Turnov – Maškovy zahrady. Střední fáze kultury s keramikou lineární. Koncentrace kamenné industrie v objektech na ploše E. Legenda: šedě zvýrazněné objekty – objekty bez industrie, černě zvýrazněné objekty – objekty s industrií, šedě obdélníky a plochy v podkresbě – dlouhé domy s pracovními areály. Obr. 26. Turnov – Maškovy zahrady. Middle phase of the Linear Pottery culture. Concentration of stone industry in features on area E. Legend: grey pointed up features – without stone industry, black pointed up features – with stone industry, grey rectangulars and areas in subdrawing – long houses with working areas.

artefakty). Vzhledem k malému počtu přepálených artefaktů nemůžeme z jejich přítomnosti vyvozovat žádné zvláštní závěry.

Oba dva areály vykazují zcela stejné vlastnosti, co se týče přítomnosti artefaktů, a tedy i činností, které s nimi byly spojeny. V areálu 1 se nachází celkem 6 kusů industrie, která souvisí s běžnou pracovní činností na sídlišti (31,6 % industrie v areálu), v areálu 2 je těchto artefaktů 7 (30,4 %), ostatní industrie souvisí s výrobou (kromě čepelí, které mohou být samy

o sobě nástroji). Vedle příležitostné výroby kamenné industrie se zde projevovaly i ostatní činnosti na sídlišti. Tento stav je velice podobný předcházejícímu období, takže bychom mohli usuzovat na nepřítomnost funkční diferenciaci na sídlišti. S tímto závěrem však musíme ještě počkat, protože zbývá zhodnotit ještě skupinu industrie zařazenou obecně do kultury s keramikou lineární. Že tento soud nebude zcela platný, si ukážeme níže (*viz kapitola IX*).